

GENERÁCIÓK KÖZÖTTI ERŐFORRÁS- ÁTCSOPORTOSÍTÁS

VARGHA LILI – GÁL RÓBERT IVÁN

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- » Életkor szerint vizsgálva a harmincas éveikben járó férfiak egy főre eső munkajövedelme volt a legmagasabb 2010-ben Magyarországon. A náluk idősebbek, első-sorban alacsonyabb foglalkoztatásuk miatt, valamivel kevesebb munkajövedelemhez jutottak. Ez az átlag nemcsak a foglalkoztatottakra, hanem a teljes koréves népességre vonatkozik. A 30-as férfiak nem keresetük, hanem magasabb foglalkoztatási rátájuk miatt kerültek az élre. A nők esetében eltérő a mintázat: körükben a 40-es éveikben járók munkajövedelme a legmagasabb, a 20-as és 30-as éveikben járókéknál is nagyobb, ami ugyancsak foglalkoztatási okokra vezethető vissza. Megállapításaink 2010-re vonatkoznak, mert a munkaerőpiaci teljesítményeket a háztartásban végzett nem fizetett munkával mérjük össze, amelyhez a legfrissebb adatok 2010-esek.
- » A férfiak és a nők munkajövedelmének és háztartási termelésének különbsége eltér az egyes korévekben. A legnagyobb különbség a 20-as évek végén és a 30-as éveikben járó nők és férfiak között van, amikor a nők a legnagyobb eséllyel maradnak otthon kisgyermekükkel. Az aktív korú nők munkajövedelme ekkor a legalacsonyabb a férfiakéhoz képest, ugyanakkor háztartási termelésük ekkor a legnagyobb.
- » A férfiak 24 éves koruktól egészen 58 éves korukig aktívak, vagyis többet termelnek, mint amennyit fogyasztanak; a nőknél 26 és 56 éves kor közé esik ez az életszakasz.
- » A nők majdnem minden korévben, 17 éves kortól egészen 71 éves korig adnak időtranszfereket (vagyis biztosítanak nem fizetett háztartási szolgáltatásokat mások számára), szemben a férfiakkal, akikre ez csak 29 és 56 éves kor között jellemző 2010-ben.
- » Az 57 éves vagy idősebb férfiak egy, a legjobb munkaerőpiaci éveikben járó átlagos egyén egész évi munkajövedelmének 14%-át kapták meg időtranszferként, főként házastársuktól/élettársuktól. Ez az érték azonban eltörlődik a 0–17 éves gyermekek által átlagosan kapott nettó háztartási javak és szolgáltatások mértékétől, amelynek értéke a referencijövedelem 57%-ával ért fel.
- » Egy újszülött az első életévében átlagosan napi 9 óra háztartási szolgáltatást kap időtranszferként. Ennek értéke, munkaerőpiaci

bérek szerint számolva, a 30–49 évesek munkajövedelmének 133%-át teszi ki, lényegesen többet tehát, mint egy, a legjobb munkaerőpiaci éveiben járó átlagos egyén egész évi teljes munkaköltsége.

» Spanyolországgal és Hollandiával összehasonlítva, 40 éves kor alatt Magyarországon mutatkozik a legnagyobb különbség a férfiak és a nők között a gyermekneveléssel töltött időben (gondozás, játszás, tanulás, beszélgetés stb.). Ez az életkor előrehaladtával csökken, és a nagyszülők esetében a három ország közül már Magyarországon találjuk a legkisebb különbséget.

» Az intergenerációs transzferek nyújtásában erőteljes munkamegosztás mutatkozik a

férfiak és a nők között. A férfiak elsősorban közösségi és magántranszfereket biztosítanak, a nők viszont leginkább háztartási munkával járulnak hozzá az intergenerációs erőforrás-átcsoportosításhoz. Az összes csatornát figyelembe véve hazánkban az aktív korú férfiak és nők által biztosított transzferek értéke összességében kiegyenlített.

» Amennyiben kizárólag a nemzeti jövedelem tételei közt megjelenő transzferekkel számolunk, torz képet kapunk a két nem hozzájárulásáról. Ha nem vesszük figyelembe a nem fizetett háztartási munkából származó időtranszfereket, akkor jelentősen alulbecsüljük a gyermekek fogyasztását, illetve az aktív korúakra, és különösen a nőkre háruló terheket.

BEVEZETÉS

Elemzésünkben a különböző életkorú generációk közötti erőforrás-átcsoportosítás rendszerét mutatjuk be Magyarországon 2010-ben, a teljes gazdaságban. A teljes gazdaságba beleértjük a nemzetgazdaságot, amit közkeletűen „gazdaságnak” neveznek, és ezen kívül a háztartásgazdaságot, vagyis a nemzetgazdasági teljesítménybe be nem számított, nem fizetett háztartási munkát is. Korévenként és nemenként számoljuk ki, hogy mekkora mértékű a termelés és a fogyasztás a nemzetgazdaságban, illetve a háztartásgazdaságban, továbbá megbecsüljük, hogy az állam, a háztartások és a vállalati szektor közvetítésével mekkora és milyen típusú transzferek áramlanak a korosztályok között. Külön kitérünk arra is, hogy a nők és a férfiak mennyiben járulnak hozzá az intergenerációs erőforrás-átcsoportosítás különböző szegmenseihez, illetve több európai ország bemutatásával megpróbáljuk röviden kontextusba helyezni a magyar erőforrás-átcsoportosítási rendszert^f. Elemzésünk keresztmetszeti, azaz nem évjáratokat követünk végig életpályájukon, hanem adott időpillanatban vizsgáljuk az életciklusukban éppen aktív, illetve inaktív szakaszban járók közötti tranzakciókat.

Az elemzés keretét a National Transfer Accounts (NTA), vagyis a Nemzeti Transzferekszámítási nemzetközi kutatási program szolgáltatja (Lee – Mason 2011), amely saját, nemzetközileg elfogadott módszertani megegyezéseket követ a nemzeti jövedelem tételeiből számított különböző generációk közötti erőforrás-átcsoportosítás elemzésére.¹ Ahogy a *Nemzeti Számlák*^f rendszere több országban kiegészül a

Háztartási Szatellit Számlákkal, vagyis a nem fizetett háztartási munka értékének becslésével, ugyanúgy az NTA is egyre több országban kiegészül az ún. National Time Transfer Accounts-szal (NTTA), vagyis a Nemzeti Időtranszferekszámítással. Ezek a számítások a láthatatlan transzferek, vagyis (a szakirodalomban elterjedt kifejezéssel) az *időtranszferek*^f értékét számítják ki: azt, hogy az egyes korosztályok milyen értékű munkát végeznek a háztartásban más korosztályok javára, illetve mennyit kapnak tőlük. A becslések, melyek időmérleg- és béradatokra épülnek, ugyancsak sztenderd módszertant követnek (Donehower 2014), és egyre több országra vonatkozóan nemi bontásban is elérhetőek.

A nemzetgazdaságra vonatkozó keresztmetszeti adataink az európai AGENTA projekt² letölthető adatbázisából (Istenič et al. 2017) származnak. Az adatbázis 25 európai uniós országra vonatkozó becsléseket tartalmaz, amelyek harmonizált európai adatokra épülnek, mint az európai Nemzeti Számlák (ESA 2010), az egységesített háztartási jövedelem-felvétel (European Union Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC), a harmonizált háztartási költségvetés-felmérés (Household Budget Survey, HBS) vagy az Eurostat honlapjáról letölthető adminisztratív adatok. A háztartásgazdaságra vonatkozó, ugyancsak keresztmetszeti becsléseket Magyarországra vonatkozóan Gál, Szabó és Vargha (2017) számolta ki, a nemzetközi adatok pedig Vargha és szerzőtársai (2016) számításaiból származnak. Ez utóbbiak, hasonlóan az előző nemzetközi forráshoz, ugyancsak harmonizált európai adatokra épülnek, és letölthetőek az AGENTA projekt adatbázisából.

¹ A módszer részletes bemutatását közli az ENSZ által kiadott módszertani kötet (United Nations 2013). További információ található még a projekt honlapján: www.ntaccounts.org.

² Az AGENTA projekt a National Transfer Accounts projekt európai részprojektje, melyben a KSH Népeségstudományi Kutatóintézet vett részt magyar partnerként (kutatásvezető: Gál Róbert Iván). A projekt honlapja az alábbi linken érhető el: <http://www.agenta-project.eu/en/index.htm>.

A MUNKAJÖVEDELEM ÉS A FOGYASZTÁS KORPROFILJAI A NEMZETGAZDASÁGBAN

Az 1. ábra az egyes korévekre jellemző munkajövedelem és fogyasztás átlagos egy főre eső értékeit mutatja nemi bontásban 2010-ben, a 30–49 éves korcsoport átlagos egy főre eső munkajövedelmének arányában. Kiemelt elemzési szerepe miatt külön feltüntetjük e két érték különbségét, az ún. *életciklus-deficitet* és *-többletet*^f, ugyancsak koréves bontásban. A korévek teljeseek, tehát nemcsak a munkajövedelemmel rendelkezőkre vagy a fogyasztókra bontjuk le az aggregált értékeket, hanem minden adott életkorú egyénre, akkor is, ha az illetőnek nincs munkajövedelme (vagy esetleg nem fogyaszt). A koréves értékek normalizálása a 30–49 évesek egy főre eső munkajövedelmével az idősoros, illetve országok közötti összehasonlítást szolgálja. A nem szerinti értékeket ugyanazzal a konstanssal normalizáljuk. Adataink keresztmetszetiek, vagyis a 2010-ben együtt élő összes generáció adott évi értékeit mutatják, nem pedig egy generációhoz tartozó életpálya-értékeket.

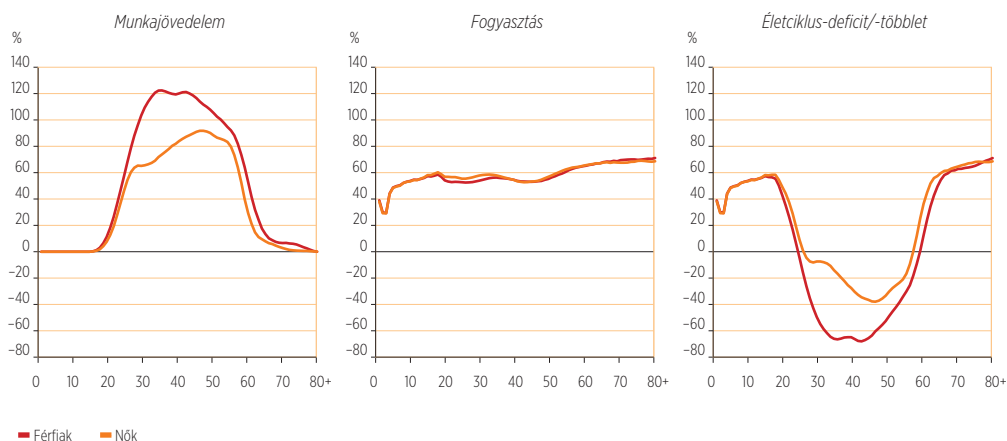
Bár mindkét nemre jellemző, hogy munkajövedelmüket (beleértve a munkát terhelő adókat és járulékokat, így a munkáltató által fizetett járulékokat is, egyszóval a teljes bérköltséget) aktív korban keresik, a férfiak és a nők korprofiljai mégis jelentősen eltérnek (1. ábra, bal oldali panel). Míg a férfiak egy főre eső munkajövedelme a harmincas éveikben járók között a legmagasabb (a teljes 30–49 éves korcsoport munkajövedelmének több mint 120%-a), az idősebbek körében pedig valamivel alacsonyabb, addig a nők esetében a 40-es éveikben járók munkajövedelme a legmagasabb, még a 20-as és 30-as éveikben járókénál is magasabb. A legnagyobb különbség a húszas évek végén és a harmincas éveikben járó nők és férfiak között mutatkozik, amikor a nők

a legnagyobb eséllyel maradnak otthon. (Lásd A munkajövedelem korprofilját alakító tényezők c. keretes írásunkat.) A középső panel azt mutatja, hogy az egy főre eső nettó, tehát adóktól megtisztított fogyasztás (beleértve az állam által biztosított jószágok elfogyasztását, illetve a saját lakás használatából adódó imputált lakbért is) – szemben a munkajövedelemmel – jórészt életkorsemleges. A gyermekek fogyasztása 14–18 éves korban a legmagasabb, a 30–49 éves korcsoport munkajövedelmének 58%-át teszi ki. A negyvenes évek közepétől a fogyasztás valamelyest megemelkedik a korrallal, a referenciajövedelem 70%-ára, amely a háztartásszerkezeti különbségeknek (elsősorban a gyermekek elköltözésének) is köszönhető.

Az egyes korévek átlagos egy főre eső fogyasztásának és munkajövedelmének különbsége (a már említett életciklus-deficit és -többlet) határozza meg, hogy egy adott korévet inaktívnak vagy aktívnak tekintünk-e (1. ábra, jobb oldali panel). Az életciklus-deficittal jellemezhető korosztályok nem képesek saját fogyasztásukat finanszírozni, szükségük van arra, hogy az életciklus-többlettel bíró, aktív korú generációk erőforrásokat csoportosítsanak át számukra. A férfi korosztályok 24 éves kortól egészen 58 éves korig aktívak, vagyis többlet termelnek, mint amennyit elfogyasztanak; a nőknél 26 és 56 éves kor közé esik ez az életszakasz.

A kizárólag a nemzeti jövedelem tételeiből számított termelés és fogyasztás életkoronként és nemenként bontott értékének elemzéséből az a következtetés adódik, hogy a férfiak – nagyobb aktív kori életciklus-többletük miatt – nagyobb arányban vesznek részt az inaktív korúak fogyasztásának finanszírozásában. Más szóval, a generációk közötti erőforrás-átcsoportosítási rendszer nem csupán az aktív korúaktól az inaktív korúakhoz, hanem a férfiaktól a nőkhöz is szállít erőforrásokat. Nyilvánvaló

1. ábra. A munkajövedelem, a fogyasztás és az életciklus-deficit és -többlet egy főre eső korprofiljai nemeként Magyarországon, 2010

Forrás: Istenič et al. 2017.

Megjegyzés: A 30–49 éves korcsoport átlagos egy főre eső munkajövedelmének arányában számítva.

ugyanakkor, hogy ezek a megállapítások torzítanak, mert csak a nemzetgazdasági folyamatokat rögzítik, és nem veszik figyelembe a háztartásban végzett nem fizetett munkát. Vagyis torz képet mutatnak arról,

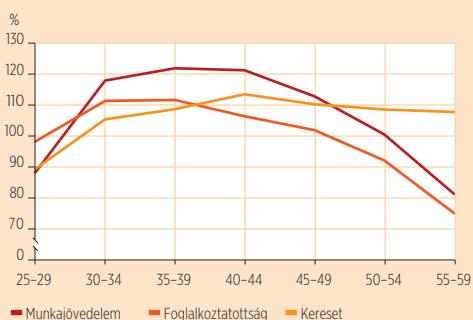
hogy a nők és a férfiak mennyiben járulnak hozzá az intergenerációs erőforrás-átcsoportosításhoz. Éppen ezért számításainkat kiegészítjük a háztartásgazdaság nemenkénti korprofiljaival.

A MUNKAJÖVEDELEM KORPROFILJÁT ALAKÍTÓ TÉNYEZŐK

Az 1. ábrán a baloldali panel szokatlan jelenséget, a fiatalabbaktól – a 30-as éveikben, illetve a 40-es éveik elején járótól – az idősebbek felé lejtő munkajövedelem-korprofilot mutat. Ez azonban csak a férfiakra igaz, még a két nem adatainak összegzésekor sem jellemző (ez az ábrán nem szerepel). Láthatjuk, hogy az aktív korban jobbra lejtő munkajövedelem-korprofil szöges ellentéte a gyakori szenioritási bérezési formának, ami magasabb kereseteket biztosít az idősebb, tapasztaltabb munkaerőnek. Az alábbi, K1. ábrán két elemre bontva közelebbről is megvizsgáljuk, mi okozhatja ezt a jelenséget.

Mint már említettük, a munkajövedelem-korprofil a járulékokat is tartalmazó teljes korcsoportos munkaköltséget vetíti a teljes (tehát nem csak a foglalkoztatott) korcsoportos létszámra. Az alakja tehát a koronkénti keresetektől és a foglalkoztatottságtól egyaránt függ. A K1. ábrán ezért e két komponenst is feltüntettük a munkajövedelmek mellett. Adatok híján a kereseti korprofil a munkajövedelem és a foglalkoztatottság hányadosaként számoltuk ki. Az összehasonlíthatóság érdekében a korábban már ismertetett skálázási eljárást alkalmaztuk. A korcsoportos foglalkoztatottsági rátát a 30–49 évesek foglalkoztatottsági rátájának százalékában adtuk meg; a korcsoportos kereseteket pedig a 30–49 éves foglalkoztatottak átlagos munkajövedelmének százalékában.

K1. ábra. A korcsoportos egy főre eső munkajövedelem és foglalkoztatottság, ill. az egy foglalkoztatottra eső kereset a 25–59 éves férfiak körében, 2010

Forrás: Istenič et al. 2017 és KSH (2.1.4i adattábla) alapján saját számítás.

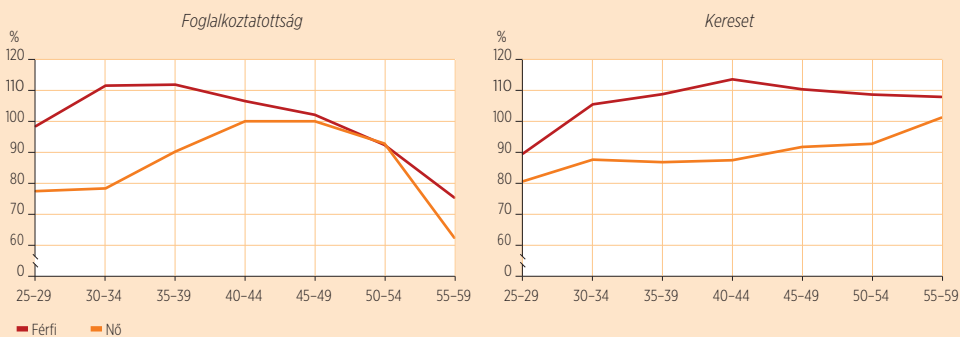
Megjegyzés: A 30–49 évesek egy főre eső munkajövedelmének és foglalkoztatottságának, ill. a 30–49 éves foglalkoztatottak egy főre eső munkajövedelmének arányában számítva.

A görbék arról árulkodnak, hogy a férfi munkajövedelem-korprofil jobbra lejtéséért elsősorban a foglalkoztatás a felelős. Bár a szenioritás a bérezésben a 40–44 éves korcsoportnál megtörik, egy az 50-es éveiben járó átlagos férfi munkavállaló 2010-ben nem került kevesebbe munkáltatójának, mint húsz évvel fiatalabb kollégája. Annak valószínűsége azonban, hogy dolgozik, kisebb volt.

Ugyanezt a dekompozíciós megoldást arra is felhasználhatjuk, hogy megvizsgáljuk az 1. ábra bal oldali paneljén a férfiak és nők munkajövedelem-korprofiljában mutató különbségeket. Itt is felvetődik a kérdés, hogy a két görbe feltűnő távolságát a foglalkoztatottságbeli vagy a keresetbeli különbségek okozzák-e. A K2. ábra két panelje arra utal, hogy a 2010-ben 25–35 évesek körében a két nem foglalkoztatottsága közötti eltérés nagyobb mértékben járul hozzá a munkajövedelem különbségeihez, mint a kereseti különbség. A 45–55 évesek foglalkoztatottsága azonban csaknem megegyezik a két nemnél. A munkajövedelem különbségeit itt kizárólag a keresők kereseteiben fennálló távolság magyarázza.

Ismét felhívjuk a figyelmet arra, hogy ábránk keresztmetszetiek, a 2010-es állapotokat tükrözik. Félrevezető volna életpálya-különbségeket látni bennük. Könnyen lehet, hogy a 45–55 éves nők kisebb kereseteit valóban az magyarázza, hogy foglalkoztatottságuk alacsonyabb volt, amikor szülőképes korban voltak. Ezt azonban az itt felrajzolt ábrák alapján nem tudjuk kijelenteni. Ahhoz a 20 évvel korábbi állapot ismeretére is szükség lenne.

K2. ábra. A korcsoportos foglalkoztatottság, ill. az egy foglalkoztatottra eső kereset a 25–59 éves férfiak és nők körében, 2010

Forrás: Istenič et al. 2017 és KSH (2.1.4i adattábla) alapján saját számítás.

Megjegyzés: A 30–49 évesek foglalkoztatottságának, ill. a 30–49 éves foglalkoztatottak egy főre eső munkajövedelmének arányában számítva.

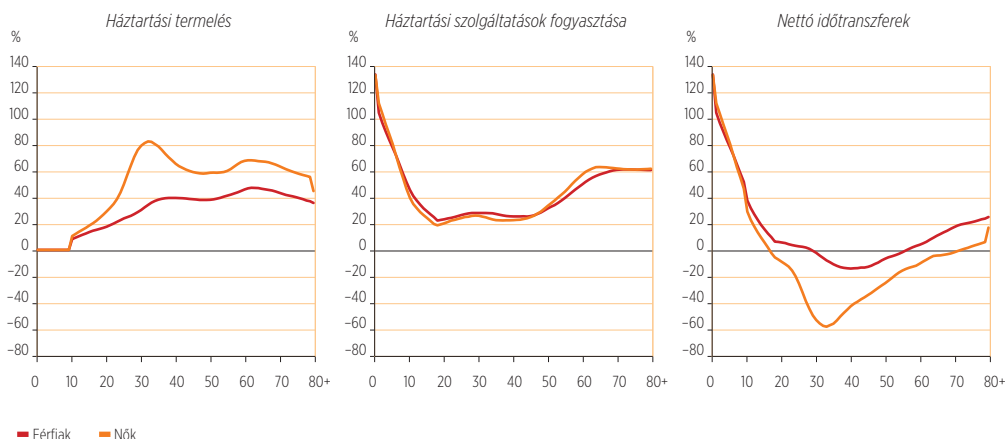
A HÁZTARTÁSI TERMELES ÉS FOGYASZTÁS KORPROFILJAI

A 2. ábra a háztartási termelésnek, illetve az e munka révén előállított javak és szolgáltatások fogyasztásának a korévenkénti átlagos egy főre eső értékeit mutatja nemi bontásban, a 30–49 éves korcsoport átlagos egy főre eső munkajövedelmének arányában. Ismét feltüntetjük a fogyasztás és az elvégzett munka értékének különbségét a jobb oldali panelen, amit a szakirodalom a háztartásgazdaság esetében nettó időtranszfernek (vagy röviden időtranszfernek) nevez. A számítások a nem fizetett háztartási munka tevékenységeivel (pl. főzés, mosás, takarítás, vásárlás, gyermeknevelés, gondozás stb.) töltött idő és a különböző tevékenységekhez köthető munkaerőpiaci bérek alapján készültek. A számok – a korábbi ábrához hasonlóan – a teljes lakosságra vetítve mutatják az egy főre jutó háztartási termelés, fogyasztás, illetve az időtranszfernek keresztmetszeti értékeit. Ebbe nem csak azok tartoznak bele, akik ténylegesen végeztek nem fizetett munkát a háztartásokban (pl. gondozás, játszás, tanulás, be-

szelgetés a gyermekkel stb.), hanem azok is, akik nem végeztek (vagy fogyasztottak) ilyen tevékenységeket.

A 2. ábra bal oldali panelje jól illusztrálja, hogy 2010-ben a nők összességében többet dolgoztak a háztartásban, mint a férfiak; de a koréves bontás alapján az is kiderül, hogy a két nem közötti különbség eltér az egyes korévekben. A munkajövedelem korprofiljához hasonlóan a legnagyobb különbség átlagosan a húszas éveik végén és a harmincas éveikben lévő nők és férfiak között van, amikor a nők a legnagyobb eséllyel maradnak otthon kisgyermekükkel. A dolgozó korú nők munkajövedelme ekkor a legalacsonyabb, ugyanakkor háztartási termelésük ekkor a legmagasabb. Ezekben a korévekben a nők átlagosan a 30–49 évesek munkajövedelme 77%-ának, míg a férfiak a 35%-ának megfelelő értékű nem fizetett munkát végeznek a háztartásban. A férfiak és nők közötti háztartási termelés különbsége lecsökken a korról, és sokkal kisebb mértékben, de újra megnő a 60-as korévek elején. A nőkre inkább jellemző egy kétmódusú korprofil, mint a férfiakra.

2. ábra. A háztartási termelés, a háztartási szolgáltatások fogyasztása és a nettó időtranszfernek egy főre eső korprofiljai nemeként Magyarországon, 2010

Forrás: Gál – Szabó – Vargha 2017.

Megjegyzés: A 30–49 éves korcsoport átlagos egy főre eső munkajövedelmének arányában számítva.

A középső panelről leolvasható, hogy a háztartási javak és szolgáltatások fogyasztása nem tér el számottevően a férfiak és a nők között. A háztartási szolgáltatások fogyasztása kiugróan magas a kisgyermekes esetében, közülük is a legfiatalabbak kapják a legtöbb időtranszferet; ez aztán a korral csökken. Egy újszülött az első életévben átlagosan a referenciajövedelem 133%-ának megfelelő erőforrást kapja időtranszferként, többet tehát, mint amennyi egy, a legjobb munkaerőpiaci éveiben járó átlagos egyén egész évi teljes munkaköltsége. Egy öt éves esetében ez az érték 80%, egy 10 évesnél 33%. Időben kifejezve ez naponta 9, 5,1, illetve 2,9 óra nem fizetett háztartási munka értékének „fogyasztását” jelenti ezekben a korosztályokban (lásd 4. ábra).

A 2. ábra jobb oldali panelje a nettó időtranszfereket mutatja nemi bontásban: az egyes korévek átlagos egy főre eső háztartási fogyasztás- és termeléskülönbsége határozza meg, hogy egy adott korévet időtranszfereket adó vagy kapó korosztálynak tekintünk-e. A panelről egyértelműen kiderül, hogy elsősorban az aktív korú nők a háztartásgazdaság nettó finanszírozói. Míg a nők átlagosan 17 éves kortól 71 éves korig adnak nettó időtranszfereket, addig a férfiakra ez átlagosan csak 29 és 56 éves koruk között jellemző. Az 57 éves vagy idősebb férfiak 2010-ben átlagosan a referenciajövedelem 14%-ának megfelelő erőforrást kaptak időtranszferként. Ez az érték azonban eltörpül a 0-17 éves gyermekek által átlagosan kapott nettó háztartási javak és szolgáltatások mértékétől, amelynek értéke a referenciajövedelem 57%-ával ért fel 2010-ben.

Mivel a Nemzeti Számlákban nem szereplő, láthatatlan időtranszferek a háztartáson belül, rokonok között, elsősorban és főként a szülőktől a gyermekek felé áramlanak, figyelmen kívül hagyásuk elsősorban a gyermeket nevelők elszámolásait torzít-

ja. Ahogy a háztartást és azon belül a nem fizetett háztartási munkát figyelmen kívül hagyó számítások alulbecslik a gyermekeknek adott erőforrások valódi mértékét (lásd Gál – Vanhuysse – Vargha 2018), a gyermeket nevelők által adott erőforrások is erősen alulbecsültek a jelenleg rendelkezésünkre álló statisztikai rendszerben. A számításból kihagyott tételek kétszer is hiányoznak, először a címzeteknél, nevezetesen a gyermekekénél, másodsor pedig a feladóknál, vagyis a gyermeket nevelőkénél. Ahogy láttuk, az említett torzításnak erős nemi komponense van, különösen a nem fizetett munka területén. A nők számláiból lényegesen több hiányzik, ha a háztartásban végzett munkát nem vesszük figyelembe. Továbbá a statisztikai szten-derdből az idősebb férfiak felé áramló nem fizetett háztartási munka is hiányzik, amelyet elsősorban a velük egy háztartásban élő partnerük biztosít számukra.

A MUNKAJÖVEDELEM ÉS A FOGYASZTÁS KORPROFILJAI NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

Az AGENTA projekt letölthető adatbázisa, amely harmonizált nemzetközi adatokra épül, lehetővé teszi, hogy más európai ország adataival is összehasonlíthassuk a fentiekben bemutatott magyar férfi és női korprofilokat, mind a nemzetgazdaságot, mind a háztartásgazdaságot illetően. A 3. ábra a magyar adatok mellett a spanyol, illetve a brit³ férfiakra és nőkre jellemző munkajövedelem, fogyasztás, illetve életciklus-deficit és -többlet koréves becsléseit mutatja 2010-re vonatkozóan. A megfelelő összehasonlításhoz az egy főre eső értéket – a korábbiakhoz hasonlóan – az adott ország 30-49 éves generációjának egy főre

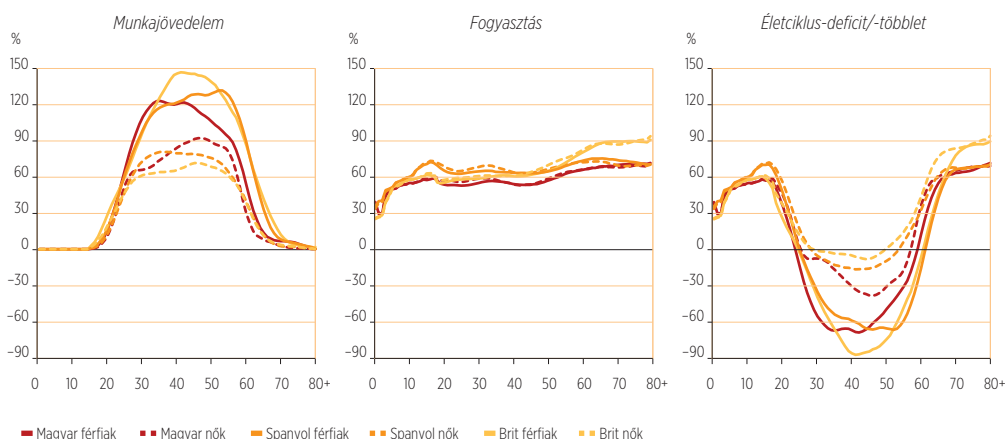
³ A gördülékenyebb fogalmazás érdekében e fejezetben az Egyesült Királyság minden polgárát britnek nevezzük.

eső átlagos munkajövedelméhez viszonyítjuk. A koreloszlások sokban hasonlítanak: munkajövedelmük az aktív korúaknak van, ezzel szemben a fogyasztás viszonylag egyenletes az egyes korévek között. Jelen-tős eltérések vannak azonban a férfi és a női korprofilok, ezen belül pedig az egyes országokban megfigyelhető nemek közötti különbségek tekintetében. Az Egyesült Királyságban, ahol a legmagasabb a férfiak munkajövedelme, a férfi korprofil 40–42 éves korban éri el a maximumát, előtte és utána viszonylag egyenletesen nő, illetve csökken. Spanyolországban azonban egészen 52–53 éves korig nő a férfi munkajövedelem keresztmetszeti korprofilja. Mind a két ország különbözik Magyarországtól, ahol 2010-ben a harmincas éveikben járó férfiak jutottak a legmagasabb munkajövedelemhez.

A női munkajövedelmek is különböznek: míg Magyarországon és az Egyesült Királyságban a nők munkajövedelmének keresztmetszeti korprofilja a húszas évek közepétől egészen a negyvenes évek közepéig nő, Spanyolországban viszonylag kiegyenlített

a különböző dolgozó korú nők munkajövedelme. A három országot tekintve átlagosan az Egyesült Királyságban találjuk a legnagyobb különbséget a férfiak és a nők munkajövedelme között (ami egyébként a 24 uniós tagállam összehasonlításában is az egyik legnagyobb). Az ábrán szereplő három ország közül Magyarországon a legkisebb a nemi különbség, az ábrán nem szereplő Szlovéniában azonban még ennél is kisebb. A koréves bontás alapján az is kiderül, hogy a férfiak és a nők közötti távolság az életkorral változik. Magyarországon – továbbra is keresztmetszetben vizsgálva – a harmincas évektől, az Egyesült Királyságban a negyvenes évek elejétől kezdődően csökkennek, Spanyolországban azonban egészen az ötvenes évek közepéig nőnek a különbségek. A bal oldali panelről az is leolvasható, hogy Spanyolországban és az Egyesült Királyságban tovább maradnak aktívak a dolgozók, mint Magyarországon, közülük is elsősorban a férfiak. A legidősebb munkajövedelemmel bíró aktív korosztályok egyébként az itt fel nem tüntetett Svédországra jellemzők.

3. ábra. A munkajövedelem, a fogyasztás és az életciklus-deficit és -többlet egy főre eső korprofiljai nemeként Magyarországon, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban, 2010

Forrás: Istenič et al. 2017.

Megjegyzés: A 30–49 éves korcsoport átlagos egy főre eső munkajövedelmének arányában számítva.

A referencijövedelemhez viszonyított fogyasztás Magyarországon a legalacsonyabb minden egyes korév esetében. Gyermekekben és fiatal felnőtt korban Spanyolországban, az ötvenes éveikben járóktól kezdődően azonban az Egyesült Királyságban a legmagasabb a fogyasztás az Európai Unió egészében (3. ábra, középső panel). Az életciklus-deficit és -többlet görbéi is jelentős eltéréseket mutatnak a három ország között (3. ábra, jobb oldali panel). Az inaktív korban lévők fogyasztásának finanszírozásához az aktív korú brit nők hozzájárulása a legalacsonyabb, a magyar nőké pedig a legmagasabb; a férfiak körében ez éppen fordítva van. Az intergenerációs erőforrás-átcsoportosítás mellett a nemek közötti, a férfiaktól a nők irányába áramló jövedelem-újraelosztás is megfigyelhető minden országban. A jobb oldali panel azt is mutatja, hogy ez a három ország közül leginkább az Egyesült Királyságra, legkevésbé pedig Magyarországra jellemző.

Számottevő különbség adódik az országok között a tekintetben is, hogy az aktív életszakasz nemenként mikor kezdődik és fejeződik be. A nemzetközi adatok alapján a legfiatalabb aktív korosztály a magyar férfiaké, az ő átlagos munkajövedelmük már 24 éves korukban meghaladja a fogyasztásukat; őket követik a brit és a spanyol férfiak 25 éves korral. A három ország női korprofiljait elemezve az derül ki, hogy a magyar aktív nők is fiatalnak tekinthetők: náluk 26 éves korban kezdődik az aktív életszakasz, míg Spanyolországban és az Egyesült Királyságban rendre csak 29, illetve 30 éves korban. Legfiatalabb korukban a brit nők lépnek ismét inaktív életszakaszba (50 évesen), őket a spanyol (54) és a magyar nők (57) követik. A legidősebb aktív korú férfi korosztály Magyarországon 58, az Egyesült Királyságban 60, Spanyolországban pedig 61 éves.

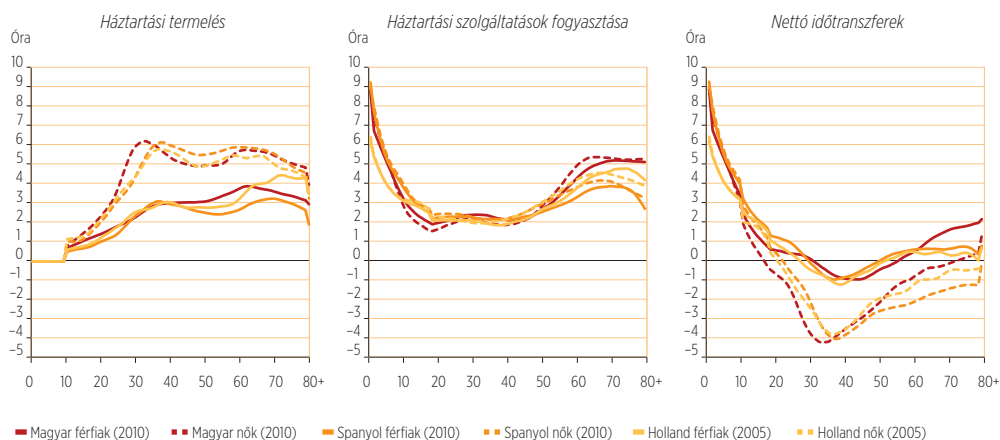
A HÁZTARTÁSI TERMELÉS ÉS FOGYASZTÁS KORPROFILJAI NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

A háztartási termelés magyar korprofiljait eddig az elvégzett munka értékére vonatkozóan közzétük, hogy az teljes mértékben összehasonlítható legyen a nemzeti jövedelem tételeiből számolt termelés és fogyasztás korprofiljaival. Mivel az NNTA-számítások az időmérleg-adatfelvételeken alapulnak, azok nemcsak a munka értékére, hanem idejére is közölnek becsléseket. Az alábbi nemzetközi összehasonlítást időben (egy átlagos napon órában), és nem referencijövedelemben mérve végezzük el (4. ábra). Ismét három országot mutatunk be, a magyar és a spanyol adatok 2010-re, a hollandok 2005-re vonatkoznak.⁴

A háztartási munka korprofiljairól is elmondható, hogy a mintázatok alapvetően megegyeznek a különböző országokban. A nőkre inkább a kétmódusú korprofil a jellemző, amely gyermekvállaláskor, illetve a korai nyugdíjas években a legmagasabb; míg a férfiaknál ez az alakzat nem ennyire karakteres, náluk a nyugdíjas években jóval magasabb háztartási termelést találunk, mint gyermekvállaláskor. A fogyasztás a két nemnél majdnem azonos, fiatal gyermekkorban a legmagasabb, aktív korban a legalacsonyabb, és idősebb korban újra megnő. Mind a három országra jellemző, hogy míg a felnőtt férfiak alig biztosítanak mások számára időtranszfereket, addig a felnőtt nők majdnem minden életkorban mások számára nyújtanak háztartási szolgáltatásokat. A legnagyobb különbség a két nem között a harmincas éveikben van, amikor a nők sok időt töltenek gyermekneveléssel és egyéb házi munkával. Annak ellenére, hogy a háztartási munka e jellegze-

⁴ A nemzetközi korprofilok becsléseikhez használt harmonizált időmérleg-adatok (Multinational Time Use Survey) nem frissülnek olyan gyorsan, ezért a 2010-re vonatkozó adatok még csak Spanyolországra érhetők el. A magyar és spanyol korprofilok mellett azért esett a választásunk Hollandiára (2005), mert így a magyarral élesen ellentétes eredményeket is tudunk mutatni.

4. ábra. A háztartási termelés, a háztartási szolgáltatások fogyasztása és a nettó időtranszferok egy főre eső korprofiljai nemenként Magyarországon (2010), Spanyolországban (2010) és Hollandiában (2005), egy átlagos napon órában

Forrás: Vargha et al. 2016; Gál – Szabó – Vargha 2017.

tességei minden vizsgált európai országra jellemzők, mértékükben eltérések mutatkoznak, mely többek között az országokra jellemző kulturális és intézményi háttérrel van összefüggésben.

A nők háztartási termelésének korprofilja Magyarországon előbb éri el első maximumát, mint Hollandiában vagy Spanyolországban: míg a magyar nők 32 évesen kicsivel több mint 6 órát töltenek nem fizetett háztartási munkával, a spanyol nők 37 éves korban dolgoznak ennyit. Az országok közötti különbségek elsődleges oka az, hogy a magyar nők átlagosan korábban vállalnak gyermeket. (A gyermekneveléssel töltött idő korprofiljairól lásd A gyermekneveléssel töltött idő, illetve a hozzá tartozó fogyasztás korprofiljai nemzetközi összehasonlításban c. keretes írásunkat és a hozzá tartozó K3. ábrát.) A magyar és a holland női korprofil jobban lecsökken az életkorral a gyermekvállalási időszakot követően, mint a spanyol. A spanyol és a holland férfiak a magyaroknál több időt töltenek gyermekneveléssel a harmincas és negyvenes korévekben, ezért is találunk náluk ezekben az életkorokban egy erőteljesebb növekedést

a teljes háztartási termelés korprofiljaiban. Bár a férfi háztartási termelés mind a három országban magasabb idősebb, mint fiatalabb korban, Hollandiában a 60-as korévek elejétől olyannyira jelentős, hogy majdnem eléri a női termelés szintjét. 72 évesen a holland férfiak átlagosan 4 és fél órát töltenek nem fizetett háztartási munkával, míg a nők ennél csak 20 perccel többet. Hollandiában tehát lényegesen alacsonyabbak a nemek közötti különbségek az idősebb korosztályok körében, mint Magyarországon vagy Spanyolországban. Az alacsonyabb nemi különbség Hollandiában elsősorban nem a nagyapák megnövekedett gyermeknevelési hozzájárulásából adódik, hanem az egyéb háztartási tevékenységeiből (lásd K3. ábra).

A fogyasztásban nagyobb különbségek figyelhetők meg a legfiatalabb életkorban és időskorban. Míg egy spanyol és magyar 0–2 éves gyermek átlagosan rendre 8, illetve 7,5 óra nem fizetett háztartási szolgáltatásban részesül, a holland 0–2 évesek csak 6,3 órában. A gyermekneveléssel eltöltött időhöz hasonlóan ezek a különbségek is kapcsolatban vannak a családtámogatási

rendszerekkel, illetve azzal, hogy a gyermekek egy főre jutóan mennyi időt kapnak gyermeknevelés formájában (lásd kereset írásunkat és a hozzá tartozó *K3. ábrát*). Idősebb korban a legmagasabb egy főre eső fogyasztást Magyarországon találjuk, a legalacsonyabbat pedig Spanyolországban. A jobb oldali panelről leolvasható, hogy a férfiak és a nők mely korévekben biztosítanak háztartási szolgáltatásokat. Mindhárom országra jellemző, hogy a nők felnőtt korban nettó időtranszfereket adnak, míg a férfiak esetében ez átlagosan a harmincas-egyve-

nes életkorban levőkre jellemző, Magyarországon kicsit magasabb életkorig, az ötvenes éveik közepéig. Még ennél is nagyobb nemi különbséget találunk a 2000-es évek elején pl. Olaszországban, ahol a férfiak között egyetlen olyan korcsoport sincs, amely nettó időtranszfereket biztosítana mások számára (Vargha – Gál – Crosby-Nagy 2017). A *4. ábra* jobb oldali paneljéről az is leolvasható, hogy a legnagyobb mértékben az idős magyar férfiak kapnak időtranszfereket, melyeket elsősorban az idősebb nők biztosítanak számukra.

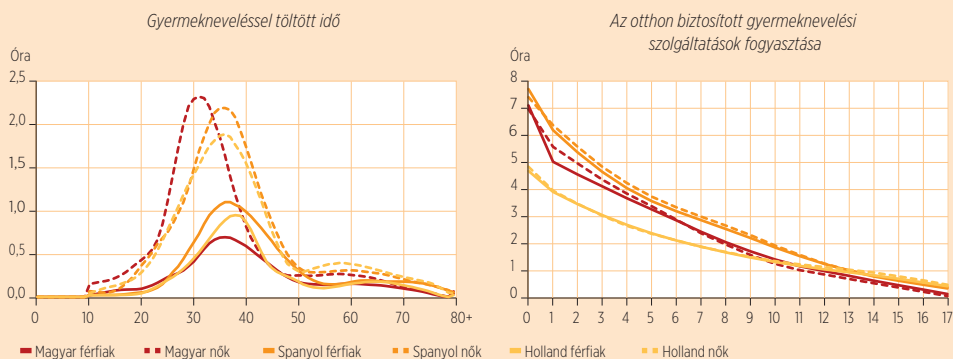
A GYERMEKNEVELÉSEL TÖLTÖTT IDŐ, ILLETVE A HOZZÁ TARTOZÓ FOGYASZTÁS KORPROFILJAI NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

Az NNTA-számítások nemcsak a teljes háztartási termelés korprofiljait tartalmazzák, hanem külön kezelik a gyermekneveléssel töltött időhöz kapcsolódó korprofilokat, az egyéb háztartási munkát és a háztartások közötti nem fizetett háztartási munka korprofiljait. Az alábbi, *K3. ábra* a gyer-

mekneveléssel töltött idő, illetve ezeknek az otthon biztosított gyermeknevelési szolgáltatásoknak a fogyasztását mutatja nemenkénti és koronkénti bontásban Magyarországon (2010), Spanyolországban (2010) és Hollandiában (2005), egy átlagos napon órában.

Ahogy már korábban érintettük, a nők háztartási termelésének korprofilja Magyarországon fiatalabb életkorban éri el az első maximumát, mint Hollandiában és Spanyolországban. Ez a különbség a gyermekneveléssel eltöltött idő korprofiljain is jól látszódik: Magyarországon a legtöbb időt a

K3. ábra. A gyermeknevelésre fordított idő, illetve az ebből való részesedés korprofiljai nemenként Magyarországon (2010), Spanyolországban (2010) és Hollandiában (2005), egy átlagos napon órában

Forrás: Vargha et al. 2016; Gál – Szabó – Vargha 2017.

31 évesek töltik gyermekneveléssel, naponta átlagosan 2,3 órát; Spanyolországban a 35 évesek 2,2 órát, és Hollandiában a 36 évesek 1,9 órát. A magyar nők átlagosan korábban vállalnak gyermeket. Míg Magyarországon 2010-ben 29,3 éves kor volt a szülő nők átlagos életkora, Hollandiában 2005-ben 30,6, Spanyolországban 2010-ben 31,2 év volt (Eurostat-adatok alapján). Ez szoros kapcsolatban áll a gyermekneveléssel eltöltött idővel, ami az újszülöttek esetén a legtöbb. A korprofilokból az is leolvasható, hogy gyermekvállalási korban a magyar és a spanyol nők átlagosan több időt töltenek gyermekneveléssel, mint a hollandok. Az országok közötti eltérések többek között a különböző családtámogatási rendszerekkel vannak kapcsolatban. Európai viszonylatban Hollandiában az egyik legmagasabb a nappali intézményes ellátásban részesülő 0–2 éves gyermekek aránya (2014-ben 56%-uk), míg Spanyolországban, és különösen Magyarországon lényegesen alacsonyabb ez az arány (rendre 38 és 15% 2014-ben az OECD Family Database adatai alapján). Hollandiában az anyák sokkal hamarabb mennek vissza dolgozni, mint Magyarországon.

A férfiak gyermeknevelésre fordított idejének korprofiljai alapján elmondhatjuk, hogy a spanyol apák részvétele a legmagasabb a gyermeknevelésben, a harmincas éveik végén és a negyvenes éveik elején átlagosan kb. napi 1 órát töltenek gyermekneveléssel. Őket követik a holland és a magyar férfiak. Részben ez is kapcsolatban áll a családtámogatási rendszerekkel. Az OECD Family Database 2016-os ada-

itai alapján, míg a spanyol apák 2,1 hetet kapnak fizetett apasági szabadságként, a magyar apák 1, a holland apák pedig csak 0,4 hetet. Továbbá, míg Spanyolországban az állam által fizetett nevelési szabadságot 100 élve születésre átlagosan 56 apa használta ki 2013-ban, Magyarországon csak 25 (Hollandiára ez az adat nem érhető el). 40 éves kor előtt a gyermekneveléssel töltött idő tekintetében a magyar férfiak és nők között van a legnagyobb különbség; ez a korról csökken, és a nagyszülők esetében már Magyarországon találjuk a legkisebb különbséget. Azt láthatjuk, hogy a holland nagymamák töltik a legtöbb időt unokáikkal, őket követik a spanyolok és a magyarok (*K3. ábra*, bal oldali panel).

A családtámogatási rendszerek, illetve a nők és a férfiak gyermekneveléssel töltött idejének különbségei arra is kihatnak, hogy a gyermekek hogyan részesülnek az otthon biztosított gyermeknevelési szolgáltatásokból (*K3. ábra*, jobb oldali panel). Míg Spanyolországban egy újszülött átlagosan 7 és fél óra gondoskodást kap, Magyarországon 7 órát, Hollandiában pedig kevesebb mint 5 órát. A gyermeknevelési szolgáltatások fogyasztásának korprofiljai az életkorral gyorsan csökkennek mind a három országban; egy magyar 6 évessel átlagosan kicsit kevesebb mint 3 órát foglalkoznak. 6 éves kortól Magyarországon találjuk a legnagyobb esést az egy főre jutó gyermeknevelési tételek fogyasztásában. A becslések alapján Spanyolországban és Hollandiában is több idő jut a kamaszok nevelésére, mint Magyarországon.

A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI TELJES ERŐFORRÁS-ÁTCSOPORTOSÍTÁS MAGYARORSZÁGON NEMEK SZERINT

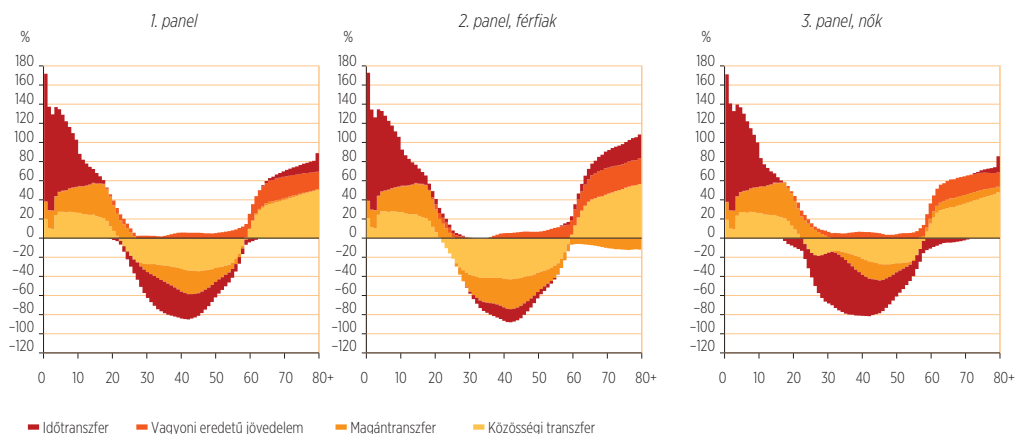
A 5. ábrán a nettó erőforrás-átcsoportosítás különböző tételeit tüntettük föl (1. panel), és ugyanezen számításokat nemenkénti bontásban is közöljük (2–3. panel). Az 1. és a 2. ábrán szereplő életciklus-deficit és -többlet, illetve a nettó időtranszferek görbéjét töltöttük fel a különböző típusú transzferekkel.

Az erőforrás-áramlási rendszer transzferekből és vagyomból származó jövedelmekből áll. A közvetítő intézmények az állam (*közösségi transzferek^F*), a háztartások (*magántranszferek^F*, *időtranszferek*), illetve a vállalati szektor, amely bizonyos esetekben részt vehet a magántranszferek közvetítésében. Az államnak fontos közvetítő szerepe van mindkét inaktív generáció, a gyermekek és az idősök felé, nemtől függetlenül. Az idős generációk közkiadások formájában elsősorban nyugdíjakat és egészségügyi szolgáltatásokat kapnak; de az általános közjavakhoz is hozzájutnak. Az

idősebb férfiak valamivel több közösségi transzfert kapnak, mint a nők. Az állam által közvetített közösségi transzferek nagyrészt fedezik az idősök fogyasztásának azon részét, amelyet ők maguk nem tudnak finanszírozni saját munkajövedelmükből, ugyanakkor 2010-ben ehhez a vagyoni eredetű jövedelmek különféle formái (elsősorban a saját lakás tulajdonából származó imputált lakbér) is jelentős mértékben hozzájárultak. Az idősebb nők valamennyi magántranszfert is kapnak, elsősorban idősebb házastársuktól. Jelentős különbség van az idős férfiak és nők között a tekintetben, hogy mennyi nettó időtranszfert kapnak. Míg a férfiak teljes fogyasztásához nagymértékben hozzájárul ez a tétel, a nők esetében csak a legidősebb (80 éves vagy annál idősebb) korosztályoknál van szerepe. Az erőforrás-átcsoportosítás minden csatornáját figyelembe véve az idős férfiak összességében több transzfert kapnak, mint az idős nők.

A gyermekek az általános közjavak mellett a közoktatás és az egészségügyi szolgáltatások formájában kapják meg a speciálisan nekik szánt közkiadásokat (nemtől függetlenül). Ezek közül a közoktatás a

5. ábra. A közösségi, magán- és időtranszferek, illetve vagyonalapú jövedelmek egy főre eső értékei Magyarországon a teljes lakosságra vetítve, illetve nemenként, 2010

Forrás: Istenič et al. 2017; Gál – Szabó – Vargha 2017.

Megjegyzés: A 30–49 éves korcsoport átlagos egy főre eső munkajövedelmének arányában számítva.

legnagyobb tétel. A gyermekek eltartásában még fontosabbak a magántranszferek, vagyis azok a transferek, amelyek magánfogyasztásukat (élelmiszer, ruházkodás stb.) finanszírozzák. A háztartások eltartásukban betöltött közvetlen szerepét mutatja továbbá a nagy értékű időtranszfer is. Ez a tétel, egészen 10 éves korig, a gyermekek transzfercsomagjának a legfontosabb része.

Az 5. ábra jól illusztrálja, hogy az aktív korúakra hármassal teher hárul: 1. járulékok és adók formájában biztosítják az idősek és a gyermekek közösségi transfereit; 2. magántranszferek révén biztosítják gyermekeik fogyasztását; 3. a háztartásban végzett nem fizetett szolgáltatásokat (a gondoskodást és egyéb házimunkát) is ők nyújtják, elsősorban a gyermekek számára. A nemi bontásból kiderül, hogy erőteljes

munkamegosztás van a férfiak és a nők között ezeknek a transfereknek a biztosításában. A férfiak elsősorban közösségi és magántranszfert biztosítanak, a nők viszont leginkább háztartási munkával járulnak hozzá az intergenerációs erőforrás-átcsoportosításhoz. A biztosított transferek értéke aktív korban összességében kiegyenlített a férfiak és a nők között. Ha kizárólag a nemzeti jövedelem tételei közt megjelenő transfereket vesszük figyelembe, torz képet kapunk arról, hogy a két nem milyen mértékben járul hozzá az inaktív korúak megélhetéséhez (5. ábra). Továbbá alulbecsüljük a gyermekek fogyasztását, illetve az aktív korúakra, különösen a nőkre háruló terheket. Éppen ezért fontos, hogy a magántranszfereket és az időtranszfereket is az erőforrás-átcsoportosítási rendszer szerves részeként kezeljük.

FOGALMAK

Erőforrás-átcsoportosítási rendszer: Sokcsatornás intézményrendszer, melyen keresztül a gyermekkori és az időskori fogyasztás munka- és tőkejövedelem híján is finanszírozható az aktív korúaktól az inaktív korúakhoz áramló erőforrások révén. Részai az állami adó-transzfer rendszer, a háztartáson belül és a háztartások között átadott erőforrások, illetve a vállalati szektor (pl. a biztosítók vagy az ingatlanpiac és a tőkepiacok szereplői).

Életciklus-deficit és -többlet: Az egyes korévek átlagos egy főre eső fogyasztásának és munkajövedelmének különbsége. Azokat az életciklus-deficittel bíró koréveket tekintjük inaktívnak, ahol ez a különbség pozitív (vagyis a fogyasztás meghaladja a munkajövedelmet); míg a többlettel rendelkező koréveket aktív koréveknek tekintjük (esetükben a munkajövedelem haladja meg a fogyasztást).

Időtranszferek: A más háztartástag vagy egyéb háztartáson kívüli személy javára

végzett vagy tőle kapott nem fizetett háztartási munka.

Közösségi transzferek: Közkiadások és adók/járulékok, vagyis az állam által biztosított transzferek, beleértve a közszolgáltatásokat is.

Magántranszferek: A háztartások által biztosított transzferek, amelyek a nemzeti jövedelemben számba vett, háztartáson belül (vagyis háztartástagok között), illetve háztartások között átadott tételek.

Nemzeti Számlák: A Nemzeti Számlák rendszere a gazdasági tevékenységeket leíró makrogazdasági statisztikai számlarendszer, amely a termelés, a jövedelemelosztás és jövedelemfelhasználás összefüggő rendszerét írja le intézmények, elsősorban a kormányzat, a vállalatok és a háztartások (valamint a háztartásokat segítő nonprofit intézmények) közötti erőforrás-átcsoportosításként.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Donehower, G. (2014): *Incorporating gender and time use into NTA: National Time Transfer Accounts methodology*. University of California Dept. of Demography, Berkeley. [Kézirat].
- Gál R. I. – Szabó E. – Vargha L. (2017): Lát-hatatlan transzferek: ki adja, és ki kapja a háztartási munkát? In Vukovich G. (szerk.): *Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka II. Háztartási szatellit számla, 2010*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest: 108-116.
- Gál, R. I. – Vanhuysse, P. – Vargha, L. (2018): Pro-elderly welfare states within child-oriented societies. *Journal of European Public Policy*, 25(6): 944-958.
- Istenič, T. – Hammer, B. – Šeme, A. – Lotrič Dolinar, A. – Sambt, J. (2017): *European National Transfer Accounts*. <http://www.wittgensteincentre.org/ntadata>
- Lee, R. D. – Mason, A. (eds.) (2011): *Population Aging and the Generational Economy: A Global Perspective*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton.
- United Nations (2013): *National Transfer Accounts Manual: Measuring and analysing the generational economy*. United Nations, New York.
- Vargha, L. – Šeme, A. – Gál, R. I. – Hammer, B. – Sambt, J. (2016): *European National Time Transfer Accounts*. <http://www.wittgensteincentre.org/ntadata>
- Vargha, L. – Gál, R. I. – Crosby-Nagy, M. (2017): Household production and consumption over the lifecycle: National Time Transfer Accounts in 14 European countries. *Demographic Research*, 36(32): 905-944.